

***Історія розвитку
педагогічної науки
з найдавніших
часів по сьогодні***

Термін **педагогіка** походить від грецьких слів *paides* – діти і *ago* – вести. В дослівному перекладі *педагог* – «вихователь». У стародавній Греції педагогом називали раба, який брав за руку дитину господаря і супроводжував її до школи. Поступово слово **педагогіка** стало вживатися більш загально: для визначення мистецтва вести дитину протягом життя, тобто виховувати, навчати, давати освіту. З часом накопичення знань про виховання і навчання спричинило виникнення окремої галузі науки.

Із середини ХХ століття в деяких країнах замість терміна педагогіка вживають терміни андрогогіка (від гр. *andros* – «мужчина» і *ago*) й антропогіка (від гр. *antropos* – «людина» і *ago*). Педагогіка розширила свої межі й охопила виховання людини в цілому. Тому буде правильним твердження, що **сучасна педагогіка** – це наука про виховання людини.

Поняття «виховання» тут розуміємо в широкому значенні слова – як навчання, виховання, розвиток, формування і самовдосконалення особистості.

Проблема розуміння факторів виникнення виховання та етапів його становлення не є новою. Вже у другій половині XIX століття у світовій цивілізації виникло декілька підходів щодо розуміння цього явища. Серед встановлених підходів досить чітко виділяються: **біологічний, психологічний, релігійний та соціальний (трудовий)**.

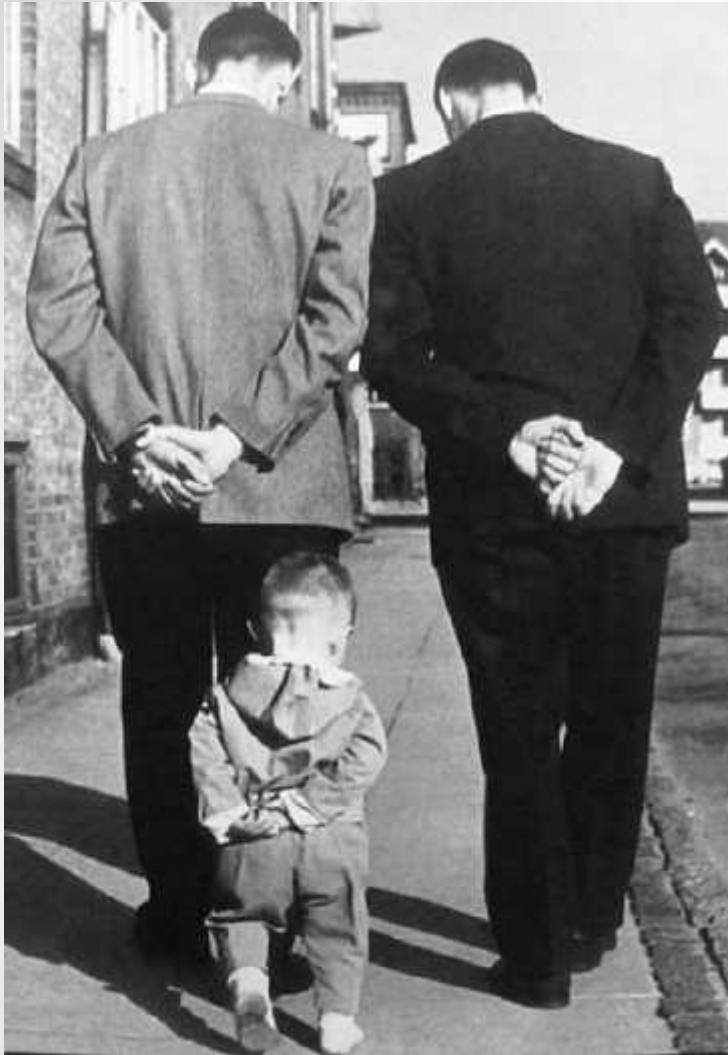
Герберт Спенсер

Основоположниками біологізаторського підходу щодо виникнення виховання є англійський філософ-соціолог **Герберт Спенсер** і французький етнограф **Шарль Летурно** (кінець XIX ст.) які доводили, що виховання є біологічним явищем, властивим всім живим організмам: як хребетним, так і безхребетним.

Зокрема, у книзі "Еволюція виховання у різних людських рас" Шарль Летурно пробує довести, що виховання виникло за межами людського суспільства, тобто раніше, ніж з'явилася людина. На основі спостереження над тваринами Ш.Летурно робить висновок, що виховання існує вже у тваринному світі: кішка вчить кошенят ловити мишей, а качка каченят - плавати.

Отже, за Ш.Летурно, людина, з'явившись на світ, наслідуює вже встановлені, підготовлені форми виховання.

Психологічний підхід обґрунтував у кінці XIX ст. американський історик педагогіки **Пол Монро**. Він визнав відмінність психіки людини від зоопсихіки, тому позицію Ш.Летурно він піддавав критиці. Разом з тим, П.Монро вважав, що в основі виховання лежить наслідування дітьми дорослих. Таким чином, наслідування є механізмом, сутністю виховного процесу.

Автором **релігійного** підходу до виникнення виховання був німецький історик педагогіки кінця XIX ст. **Карл Шмідт**. Останній відстоював позицію релігійно-ідеалістичного походження виховання. За цим твердженням, у вихованні виявляється насамперед творча дія Духа Всемогутнього. У християнстві, як відомо, священною вважається Трійця (Бог - Отець, Бог - Син і Бог - Дух Святий). Останній і освячує здатність батьків виховувати своїх дітей. За біблійською міфологією, у момент вигнання із Едему (Раю) перших людей - Адама і Єви - Бог-Отець через Святого Духа надав їм здатності до виховання дітей.

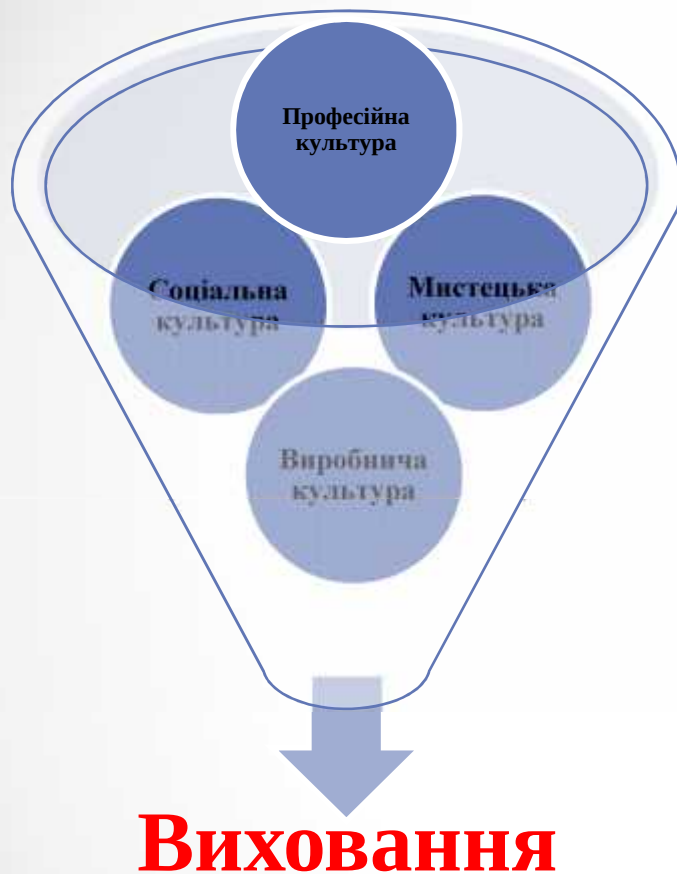
Соціологічний підхід (трудовий) започаткований у другій половині ХІХ ст. німецькими соціологами **К.Марксом і Ф.Енгельсом**.

Останній у роботах *"Роль праці в процесі перетворення мавпи в людину"* та *"Походження сім'ї, приватної власності і держави"* показав, що причиною виникнення виховання була трудова діяльність первісних людей.

У зв'язку з удосконаленням трудових процесів виникла необхідність виготовлення знарядь праці та вміння керувати ними.

Таким чином, лише з виготовленням знарядь праці у первісних людей з'являється потреба у передачі підростаючим поколінням знань та вмінь виробництва і користування знаряддями.

В останні роки в новітній українській історико-педагогічній науці поступово утверджується **соціокультурний** підхід до виникнення виховання (І. Д. Бех, І. А. Зязюн, О.А. Дубасенюк, М.В. Левківський, В.Сухомлинська). За цього підходу виховання розглядається як результат накопичення досвіду соціальної, виробничої, мистецької та професійної культури. А головним його завданням стає інтеріоризація цих надбань зростаючою особистістю з тим, щоб забезпечити оптимальну її соціалізацію в суспільстві.

Становлення педагогіки

Виховання виникло разом із появою людського суспільства. Воно є загальною і вічною категорією, бо невіддільне від природної потреби готувати до життя нащадків.

З історії відомо, що з 40 до 20 тис. років до н.е. період розвитку первісних людей отримав назву раннього матріархату. У ці часи люди стали проживати родами.

У період раннього матріархату, що особливо важливо, виникає певна система звичаїв і традицій, а також ранні родоплемінні культу: магія, анімізм, фетишизм, тотемізм. Очевидно, що діти пізнавали сутність цих культів у процесі безпосередньої участі у їх виконанні поряд з дорослими.

У зв'язку з розвитком знарядь праці старші (немічні) починають виконувати спеціальну соціальну роль – готувати дітей (окремо хлопчиків та дівчаток) до життя.

Природно, значна увага приділяється виконанню дітьми перших законів людського співжиття: табу і толіону. Табу означає з гавайської не робити чогось недозволеного, щоб не нашкодити самому собі. Толіон розуміється як закон кривавої помсти.

Першоосновам матріархату починають вчити хлопчиків й дівчаток у цей період у перших навчальних закладах - "будинках молоді», які функціонували окремо для дітей різної статі.

Доцільність вищеназваних закладів простежується й у період патріархату. Однак, у зв'язку зі створенням моногамної сім'ї, навчання у цих закладах починає доповнюватися домашнім вихованням.

Загалом, трудове виховання підрастаючого покоління цього періоду доповнюється знайомством з релігійними культами. У розумінні первісних дітей та молоді формується уявлення не лише про земне життя, а й про душу.

Вже в умовах первісного суспільства на етапі пізнього патріархату виховання виділяється як спеціальна соціальна діяльність, котра зумовлювалася конкретними вимогами тодішнього "виробництва" - здобуванням засобів для виживання. Воно диференціювалося й відповідно до статі дитини і завершувався ініціацією - посвяченням у дорослість, точніше, згідно зі статтю окремо існували практичні випробування для юнаків і дівчат, котрі засвідчували про їхню готовність до праці, до життя в общині.

Виникнення перших шкіл у світовій цивілізації

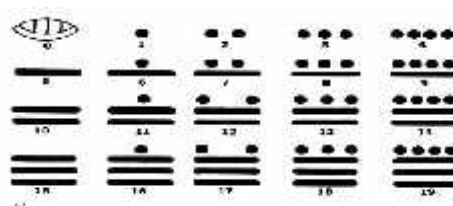

Календар майя

Найдревнішими у людській цивілізації вважаються піктографічні школи (від гр. рісіох - писаний фарбою, мальований і гатта - пишу; мальоване письмо). Ці школи виникли за 7 тис. років до н.е. на території нинішньої **Мексика**. У той час там проживали племена інків та майя. Тому у деяких історичних дослідженнях цей період називають культурою майя.

Обсерваторія

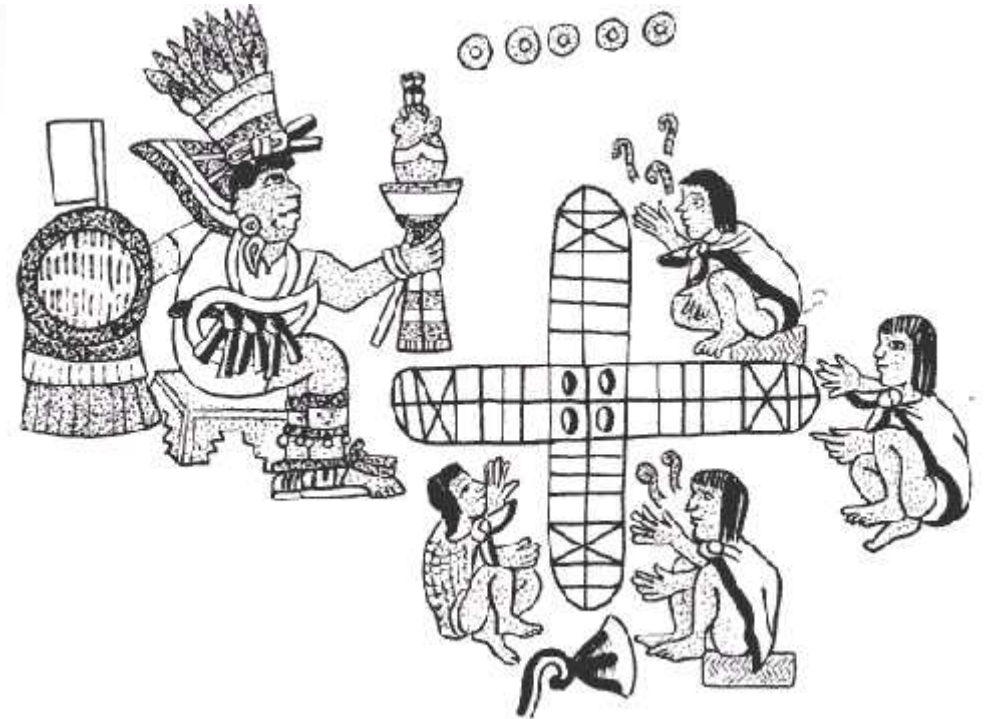
Математичні знання

Письмо

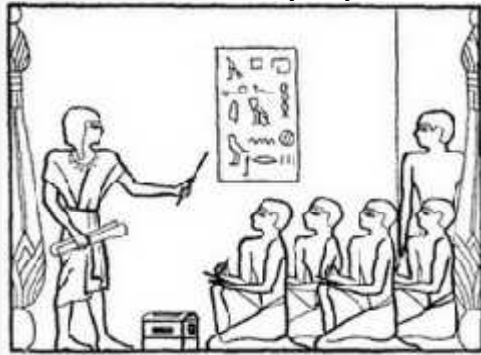

Кіпу – вузлове
письмо

В цей час перші школи з'являються в країнах Сходу: Ассирії, Вавилоні, Єгипті, Китаю, Індії. Саме у цих країнах зростала роль міст, розвивались ремесла, торгівля, складався апарат державної влади. Поступово виникли писемність, початки математики, астрономії та прикладних наук. Все це вимагало довготривалого й планомірного навчання.

Приблизно у IV тисячолітті до н.е. виникає рабовласницька держава **Єгипет** на чолі з фараоном. Саме у цей період і з'являються два типи шкіл: школи жерців (їх називали школами каліграфічного письма) та школи писців (школи ієратичного письма).

Загалом в школах жерців навчалися хлопчики із жрецьких родин. Кількість учнів становила не більше 10. Вони вивчали ієрогліфи (читання), письмо, рахунок, арифметику, астрономію, астрологію, давньоєгипетський релігійний культ.

Школи ці влаштовувалися при храмах і називалися *рамессеум*. Термін навчання сягав до десяти років, оскільки надто складно давалося оволодіння магією, чаклунством, народною медициною, а також навичками зображення ієрогліфів. Всіма цими знаннями, уміннями володіли жреці, що становили пануючу касту у Єгипті, однак потреби господарського, суспільного життя, управління державою спонукали до створення у III-му тисячолітті шкіл писців.

У Давній Греції, що складалася з невеликих міст - держав, існували дві протилежні системи виховання — **афінська** і **спартанська**.

Афінська система

Мета виховання: різнобічний гармонійний розвиток особистості. Калокагатія – внутрішня і зовнішня досконалість.

Форми та зміст:

До 7 років - сімейне виховання;

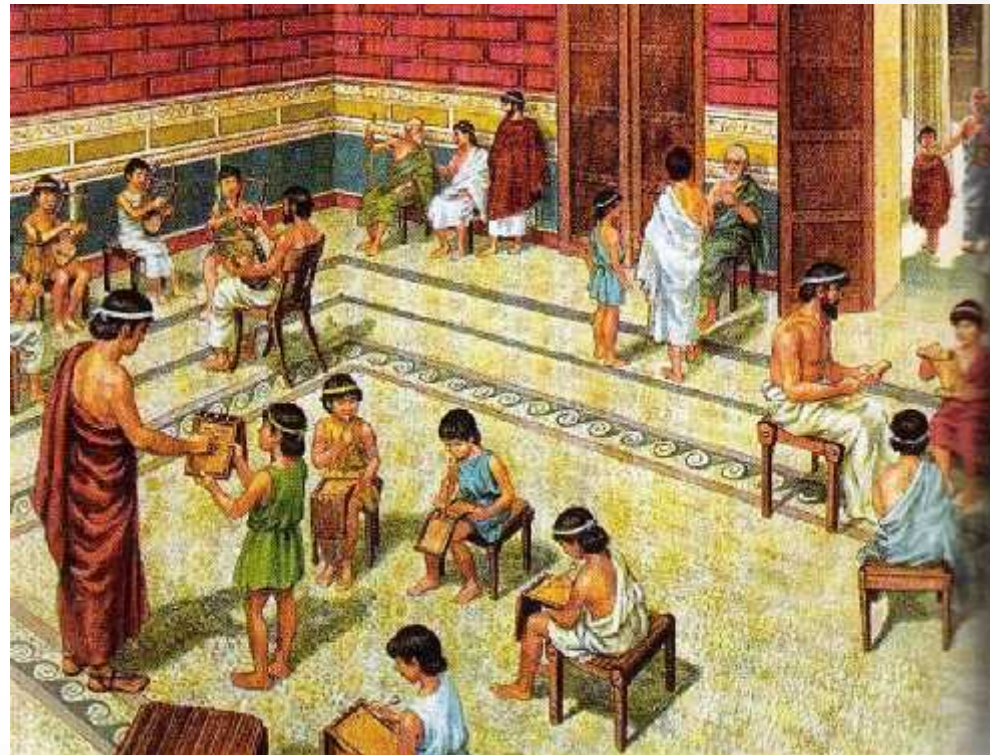
З 7 до 13 років - мусячна школа: школа граматиста (навчання грамоті і лічбі); школа кефариста (літературно-мусячне виховання);

З 13 до 18 років - гімназійні школи: палестра (школа давнього п'ятиборства); гімнасія (риторика, гімнастика, мусяка);

З 18 до 20 років – ефебія (підготовка вільнонароджених юнаків від 18 до 20-річного віку до військової та цивільної служби)

Традиційні цінності полісного виховання:

єдність, рівність перед законом, ідеал героїчного і безкорисного служіння рідному місту.

Спартанська система

НОВОНАРОДЖЕНИЙ

Якщо міцний і здоровий,
то опускали в холодний
струмок і віддавали
батькові

Якщо кволий і нездоровий,
то відносили в гори і
кидали в прірву

Мета виховання:

підготовка мужніх, дисциплінованих, загартованих воїнів.

Форми навчання і виховання:

До 7 років - сімейне виховання;

З 7 до 18 років агелли (військові загони);

З 18 до 20 років - військова служба (ефебія).

Зміст навчання і виховання:

володіння зброєю, розвиток сили і витривалості; елементарне навчання

читанню й письму, розвиток кмітливості, вміння висловлювати думки аргументовано і лаконічно; естетичне виховання через військові пісні і танці, розвиток почуття краси тіла.

Методи виховання:

особистий приклад, змагання, формування звичок, покарання, бесіди; общинне виховання.

Заняття проводили вчителі - дидаскали (грец. дидаско — навчаю). У школі палестрі (школі боротьби) юнаків 14 – 15 років навчали мистецтву п'ятиборства (біг, стрибки, боротьба, метання диска і списа), а також плавання. Керували заняттями учителі - педотриби.

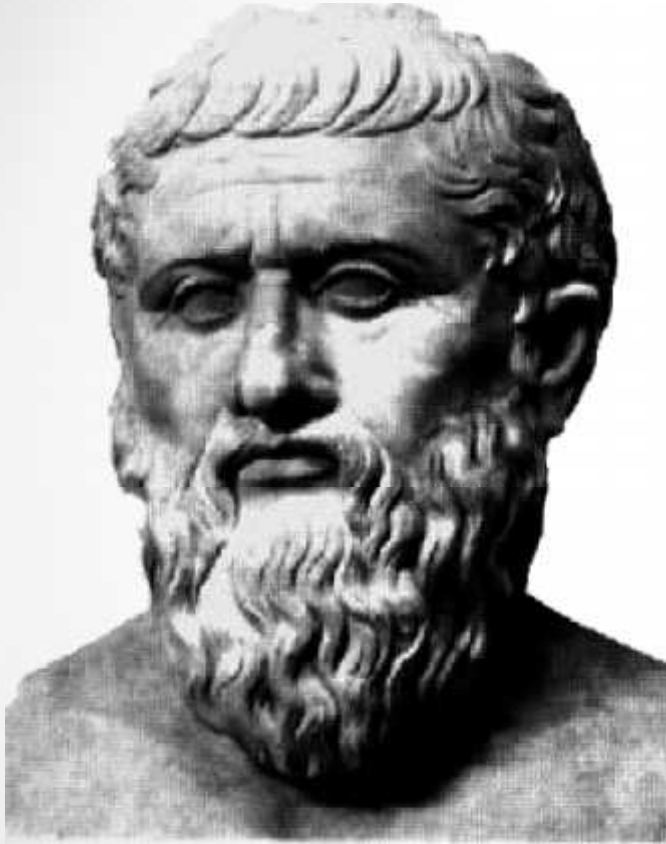
В античні часи у надрах філософії зародилися перші педагогічні теорії, що знайшли практичне втілення у педагогічній діяльності та наукових ідеях Сократа, Платона, Арістотеля, Цицерона, Квінтіліана.

Сократ (469—399 до н. е.) — давньогрецький філософ, учитель Платона, який присвятив майже все життя філософській творчості та педагогічній діяльності.

Грунтуючись на ідеї самопізнання, розробив евристичний метод навчання (евристична бесіда, сократівський метод); вчитель повинен доводити хибність уявлень, що мають учні, а потім підводити їх до правильного розуміння істини. Поділяв свій метод на дві частини: **іронію** (заперечну частину, виявлення суперечностей в міркуваннях, переконання в помилці) та **майєвтику** (частину позитивну, відшукування істини), вміле поєднання яких розвиває мислення, самодіяльність, сприяє розумовому розвитку. Його педагогічні принципи — відмова від примусу й насилля, визнання переконання найдієвішим виховним засобом тощо — знайшли відгук ще в античності.

Платон (427—347 до н. е.) — давньогрецький філософ, теоретик виховання, педагог.

Свою педагогічну теорію Платон побудував на основі узагальнення існуючого досвіду спартанської та афінської систем виховання: державний характер системи освіти і виховання; обов'язковість освіти; суворість виховання; ідею гармонійного розвитку, широке коло наук, музичне виховання тощо. Виховання громадян вважав основним завданням держави.

Першим дійшов висновку про необхідність відкриття державних дитячих дошкільних закладів. Діти з 3 до 7 років здобувають державне дошкільне виховання на дитячих майданчиках при храмах, де жінки - виховательки (няні) розвивають їх за допомогою ігор, казок, пісень, бесід тощо.

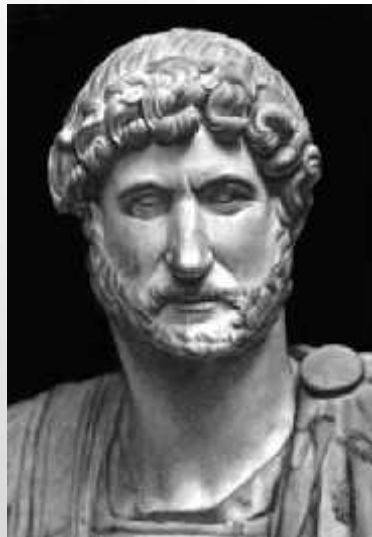

Арістотель (384—322 до н. е.) — видатний давньогрецький філософ, вчений, учень Платона, на відміну від якого, в науці пішов своїм шляхом («Платон мені друг, але істина дорожча»). Був вихователем Александра Македонського — сина царя Філіппа II.

Вимагав врахування вікових та психологічних особливостей дітей, обґрунтував значення діяльності у навчанні й вихованні, вважаючи, що життя людини повинно бути діяльним, маючи на увазі діяльність душі з удосконалення доброчинностей.

Під тиском бурхливо зростаючої Римської імперії Афінська держава поступово втрачає свою могутність. У Римі успадкували деякі кращі традиції афінян, але на зміну музичному вихованню прийшло виховання ораторів.

Марк – Тулій Цицерон (106—43 до н. е.) — оратор, письменник, філософ, вчений, політичний діяч Давнього Риму. Своє завдання вбачав у сприянні тому, « щоб всі мої співгромадяни розширили свою освіту». Викладав основні положення існуючих філософських напрямів доступною мовою, вмів пробуджувати в людях прагнення «вічної мудрості», наголошував на вихованні смаку та інтересу до науки.

Марк-Фабій Квінтіліан (95—35 до н.е.) — видатний римський педагог, учитель ораторів, перший «штатний» педагог, автор 12-томної книги «Дванадцять книг риторичних настанов» – першої педагогічної книги. Він вважав, що всі діти, за деяким винятком, наділені здібністю до освіти, тому вчитель повинен знати і враховувати індивідуальні особливості й здібності дитини. Встановив залежність між перевантаженням учнів навчальним матеріалом та їх неминуchoю пасивністю, наголошуючи на забезпеченні самостійного, творчого ставлення до навчання. ●

Освітньо-виховна практика і педагогічна думка в епоху середньовіччя (V—XVI ст.)

У середні віки педагогічна теорія втратила прогресивну спрямованість античних часів. Вона мала релігійне забарвлення і була просякнута церковною догматикою.

Головною ідеологічною силою, що визначила розвиток культури, стала християнська церква, яка різко негативно сприйняла античну культуру як язичницьку.

В епоху середньовіччя у Західній Європі, залежно від класової та станової належності (духовні або світські феодалі; бюргери — купці; ремісники — селяни), склалося кілька типів виховних систем:

1) церковне (духовне) виховання здійснювалося в християнській сім'ї та церковних школах (парафіяльних, монастирських, соборних). Школи відвідували хлопці 7—15 років. Учні зазубрювали молитви і псалми, вчилися читати релігійні книги, писати, співати, вивчали арифметику. Опанувавши елементарні знання, кращі учні вивчали «сім вільних мистецтв»: тривіум (граматика, риторика, діалектика) і квад্রивіум (арифметика, геометрія, астрономія, музика). Вершиною навчання вважалося богослов'я;

2) бюргерське виховання здійснювалося в гільдійських і цехових школах, які згодом було перетворено на міські початкові школи, утримувані на кошти міського самоврядування (магістрату). Ставило за мету підготовку дітей до торговельної, ремісницької справи. Учні навчали письма, читання, лічби та релігії, а в деяких школах — риторики, граматики, геометрії. Церква боролася проти поширення цих шкіл, бо вони руйнували її монополію у шкільній справі;

3) рицарське виховання, яким спочатку займалася мати (до 7 років) в сім'ях; з 7 до 14 років — в сім'ях сюзерена (більш знатного рицаря), де хлопчики виконували обов'язки пажа при його дружині; від 14 до 21 року — були зброєносцями сюзерена. Виховання завершувалося урочистим посвяченням у рицарі. В основу виховання рицарів було покладено вивчення «вільних благочестей» (їзда верхи, стріляння з лука, метання списа, фехтування, плавання, полювання, грав шахи, вміння складати і співати пісні). Більшість із них були неписьменними.

4) стихійне виховання дітей селян відбувалося у повсякденній праці та носило практичний характер. Його складовими були: фізичне виховання (витривалість, спритність, фізична сила), трудове (формування трудових навичок, участь у праці з дорослими), моральне (підкорення батькові, феодалу, слухняність, тілесні кари), релігійне (заучування молитви, участь в обрядах).

Виховання й освіта жінок також мали становий характер.

Дівчата знатного походження виховувались у сім'ях або в пансіонах при жіночих монастирях, де їх навчали читання, письма, латини, благородних манер. Широко практикувалось також віддавати дівчаток із заможних сімей на виховання до жіночих монастирів, де вони знаходилися протягом кількох років. Багато хто з юних вихованок залишали монастир вже для того, щоб вийти заміж за волею батьків. Тому все навчання в монастирях було підпорядковане підготовці жінки до виконання її основної функції: бути гідною дружиною, матір'ю, господинею. Дівчата з непривілейованих станів вчилися ведення господарства, рукоділля та релігійних настанов.

Виникнення перших університетів у Західній Європі та організація навчання

У зв'язку з необхідністю поширення знань і з економічним розвитком Європи в XII-XIII ст. почала складатися особлива форма вищих навчальних закладів – університети (від лат. *universitas* - сукупність).

Невдоволені ігноруванням церковною школою нових знань, учені почали об'єднуватись у позацерковні спілки, стали ініціаторами створення вищих спеціальних шкіл співтовариств тих, хто вчить і хто вчиться, відкритих для всіх бажаючих. Перші університети було відкрито в Болоньї (1158), Оксфорді (1168), Кембриджі (1209), Парижі (1253), Празі (1348) та інших містах Європи.

До кінця XII ст. в університетах було, як правило, чотири факультети, очолювані деканами: підготовчий (мистецький), де вивчали протягом 5—7 років «сім вільних мистецтв»; юридичний; медичний і богословський (термін навчання 5—6 років). Студенти виконували багато вправ і писали письмові роботи — трактати. Мова викладання була універсальною — латина, що сприяло зосередженню слухачів з різних країн.

У середньовічній науці домінувала схоластика (грец. scholastikos — шкільний, вчений) - тип філософії мислення, що полягав у застосуванні формальної логіки для обґрунтування релігії.

Найбільш відомими вченими-схоластами, які намагалися теоретично обґрунтувати істинність релігійних догм, були **Фома Аквінський** та **П'єр Абеляр**.

Фома Аквінський (1225—1274) — середньовічний філософ і теолог. Створив універсальну філософсько-теологічну систему — томізм — вчення, яке і нині (неотомізм) визнає Ватикан своєю офіційною філософією. Педагогічна система томізму, за Аквінським, ґрунтується на психологічному вченні про нематеріальну безсмертну душу (впроваджену Богом в людське тіло, яка є щодо тіла рушійною силою) та етичному вченні, згідно з яким метою життя є досконалість, що досягається поведінкою відповідно до суспільних законів.

П'єр Абеляр (1079—1142) — середньовічний філософ, теолог (богослов), університетський викладач, автор філософського вчення концептуалізму, вирішував питання обґрунтування віри, що передбачає не сліпу віру, а розуміння того, в що віриш. Отже, завдяки діяльності видатних філософів і митців середньовіччя загальнолюдська культура помітно збагатилася здобутками у галузях філософії, педагогіки, мистецтва тощо.

Еразм Роттердамський (1469—1536) — видатний нідерландський учений-гуманіст епохи Відродження, який значну увагу приділяв проблемам освіти й педагогіки.

У своїх памфлетах «Похвала глупоті» та «Розмови запросто» різко критикував зміст і схоластичні методи навчання, паличну дисципліну і брутальність учителів. Вимагав, щоб навчання було легким і приємним для учнів, ґрунтувалося на їхніх інтересах і розвивало самостійність. Як і всі гуманісти, був прихильником м'якої дисципліни в школі.

Думка про виховання молодого покоління в процесі трудової діяльності була вперше висловлена англійським гуманістом утопічного соціалізму **Томасом Мором (1478-1535)**.

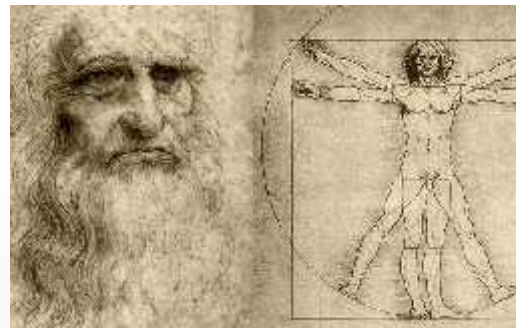
Т.Мор проголошує принципи загального навчання, рівноправної освіти для обох статей, висловлює думку про організацію самоосвіти, підкреслює велику роль праці у вихованні дітей, вперше висловлює думку про знищення протилежності між фізичною та розумовою працею. У творі *"Золота книга про найкращий люд і про новий острів "Утопія"* намалював картину ідеального суспільного ладу, де була відсутня приватна власність, панувала суспільна організація виробництва і розподілу. У змальованій Т.Мором картині держава піклується про освіту і виховання своїх громадян. Навчання є загальним для дітей обох статей, ведеться рідною мовою.

Школа і педагогічна думка епохи Відродження

В історії країн Центральної та Західної Європи велике місце займає епоха Відродження (в Італії XIV-XVI ст., в інших державах - кінець XV- початок XVII ст.). Характерними особливостями цієї епохи були поява в середині феодального суспільства паростків капіталістичного способу виробництва, розвиток мануфактури і торгівлі, зростання міст і зародження нового класу, **буржуазії**. Замість середньовічного аскетизму в світогляді цієї епохи центральне місце займає відроджений античний ідеал діяльної, гармонічно розвиненої людини. Розвиваються такі науки, як математика, астрономія, механіка, географія, природознавство; виникає книгодрукування.

Ідейна течія, яка протиставила теології світську науку, висунула ідеал життєрадісної людини, сильної тілом і духом, одержала назву *гуманізму*. Гуманісти на перше місце ставили культ людини і боролися проти релігійного світогляду, який закріпачував особистість. Гуманістична педагогіка характеризувалась повагою до дітей, протестом проти фізичних покарань, прагненням до вдосконалення здібностей дітей. У школах значну увагу приділяли естетичному вихованню, вивченню латинської і грецької мов, а також математики, астрономії, механіки, природознавства, географії, літератури, мистецтва.

Вітторіно да Фельтре (1378—1446) — італійський педагог-гуманіст епохи Відродження, що прославився, як «*pater oranis humanitatis*» (батько гуманності); перший шкільний учитель нового типу, що реалізував ідею школи на природі. Він очолив школу-інтернат «Будинок радості» (1424), де, крім давніх мов і літератури, вивчали математику, природознавство, астрономію, грецьку мову та літературу, музику, живопис. Значну увагу приділяли практичним заняттям, фізичним вправам (фехтування, їзда верхи) та іграм. У навчанні застосовували наочність, стимулювання творчості дітей, поступово позбавлялися зубріння. Виховання здійснювалось за допомогою ласки, переконання (покарання розглядалось як зло), на особистому прикладі вихователів і наглядом за манерами, моральною чистотою вихованців.

Франсуа Рабле (1494—1553) — французький письменник-гуманіст, педагог, автор роману «Гаргантюа і Пантагрюель», у якому нещадно висміював схоластичне навчання. Ним висвітлено нову педагогіку Відродження (якщо Гаргантюа вчився ще за методикою зубріння, то його син Пантагрюель робить рішучий поворот у бік природничих наук, життєвості навчання, спорту, праці). Рабле наголошував на розвитку мислення, активності дитини, побудові навчання на зацікавленості її навколишнім середовищем, вивченні природи під час прогулянок, бесід, відвідування майстерень та знайомлення з трудовою діяльністю.

До XVII ст. педагогіка функціонувала у лоні філософії, що була тоді майже всеохоплюючою системою наукових знань. Але розвиток матеріального виробництва і духовної культури, підвищення у зв'язку з цим ролі освіти і школи, розширення та ускладнення навчально-виховної діяльності й збагачення відповідного фахового досвіду зумовили виокремлення педагогіки в самостійну науку.

Англійський філософ і натураліст **Френсіс Бекон (1561 - 1626)** в 1623 р. видав свій трактат "Про гідність і збільшенні наук". У ньому він зробив спробу класифікувати науки і в якості окремої галузі наукового знання назвав педагогіку, під якою розумів "керівництво читанням"

У цьому ж столітті статус педагогіки як самостійної науки був закріплений працями і авторитетом видатного чеського педагога **Яна Амоса Коменського (1592-1670)**, який 1632 року він написав видатний твір «Велика дидактика», що започаткував науку про навчальний процес, а 1633 року – перше в світі спеціальне керівництво з виховання дітей дошкільного віку «Материнська школа». Надзвичайно велику роль відводив принципу наочності («золоте правило» дидактики).

Я.-А. Коменський здійснив справжній переворот в освіті, розробивши класно-урочну систему.

Він довів потребу починати навчання в школах в один і той же день, ретельно розподіляти навчальний матеріал за роками, одночасно навчати певну кількість учнів і переводити їх з одного класу до іншого. Навчальний рік розбив на чверті, увів канікули, визначив організацію учбового дня, встановив щоденну перевірку знань учнів учителями, щомісячну — керівниками шкіл, екзамени — наприкінці навчального року.

Він — автор першої класифікації психологічних особливостей учнів: учні з гострим розумом, які прагнуть до знань; учні з гострим розумом, але повільні та слухняні; учні з гострим розумом, але вперті й невгамовні; учні слухняні й допитливі, але повільні, мляві; учні тупі, байдужі й мляві; учні тупі й озлоблені.

Вважав, що навчання буде швидким і ефективним тоді, коли всі науки вивчатимуться стисло, точно, а навчальний матеріал пояснюватиметься виразно й зрозуміло, до того ж супроводжуватиметься цікавими прикладами. При цьому застерігав: не можна нічого навчати, спираючись лише на свій авторитет, — усього треба вчити за допомогою переконливих доказів.

В історію педагогіки увійшло також ім'я **Джона Локка (1632-1704)** – англійського філософа і педагога, який зосередив свою увагу на теорії виховання джентльмена – людини, впевненої в собі, що поєднує широку освіченість з діловими якостями, вишуканість манер з моральними переконаннями.

Непримиренну боротьбу з догматизмом, схоластикою і вербалізмом у педагогіці вели французькі матеріалісти і просвітителі XVIII століття, такі як **Жан-Жак Руссо (1712-1778)** – автор ідеї природної досконалості дітей, теорії «вільного виховання». На його думку, виховання не повинно заважати розвитку цієї досконалості, а тому слід надавати дітям повну свободу, пристосовуючись до їх схильностей і інтересам.

Одним з перших у педагогіці поєднував теоретичну діяльність з практичною виховною роботою в дитячих виховних установах **Йоган Генріх Песталоцці (1746 – 1827)**. У своєму творі "Лінггард і Гертруда" він розвинув ідеї про гуманне ставлення до дітей, прищепленні їм співчуття і співчутливості до людей як основи їхнього морального розвитку. У практичній школи Песталоцці намагався поєднати навчання і виховання дітей з організацією їхньої посильної праці, використовував виховну роль дитячого співтовариства, який отримав згодом назву виховного колективу, для морального формування своїх вихованців.

Своєрідною різновидністю ідей гуманістичного, вільного виховання стала і концепція італійського педагога **Марії Монтессорі (1870—1952)** — італійського педагога, лікаря, автора методики виховання дітей у дошкільних закладах («будинках дитини») і початкових школах. Основою навчання в дошкільному й молодшому шкільному віці вважала сенсорне виховання, яке здійснювала за допомогою організації навколишнього середовища і занять з дидактичним матеріалом.

Найбільш цікавими проявами розвитку ідей нового виховання у 20-30-х роках ХХ ст. стали вільні шкільні громади Ієна-план П.Петерсена, Вальдорфська школа.

Розроблені німецьким філософом **Рудольфом Штейнером (1861—1925)** методологічні й дидактико-методичні основи вальдорфської педагогіки стали фундаментом роботи відповідних шкіл, перша з яких була відкрита в Штутгарті (1919).

Характерним для навчання є періодичність викладання предметів (наприклад, математика щодня протягом 3—5 тижнів, потім викладають інший предмет); вивчення живопису, скульптури; драматургія, ліплення, гра на музичних інструментах; залучення до ткацтва, обробки металів, опрацювання книг, ковальської справи. Особливим видом художніх занять є евритмія — адекватне відображення музики засобами рухів, пластики.

Небагато було на землі таких подвижників культури, ім'я яких стало б символом, а життя легендою. **Януш Корчак (Генрік Гольдшміт 1878 – 1942)** належить саме до них.

Він був письменником, лікарем, вченим, вихователем, і в усі сфери своєї діяльності вносив щось дуже своє - щось піднесено-казкове і водночас відчутно реальне. Ідея Януша Корчака відома людству відтоді, як він стало людством: вихователь повинен любити дітей. Уся педагогічна філософія Корчака у відповідях головне запитання вихователя: чому вчити? Що дати дитині? Які цінності – кошовності? Януш Корчак відповідає: надайте їй одне – прагнення кращого життя; заразите його власною тугою – загальнолюдської тугою! - покращення життя.

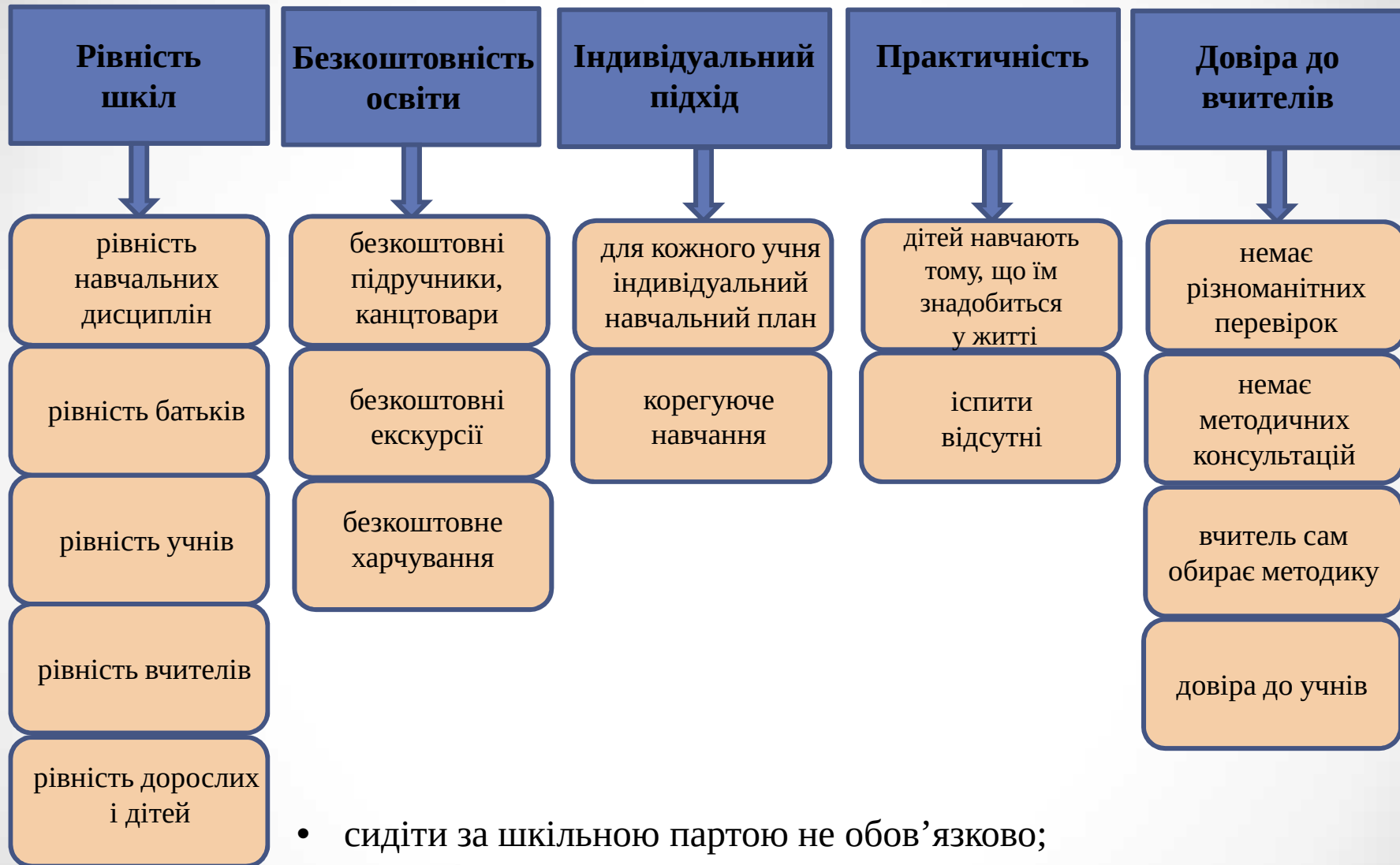
Еволюція освітніх систем у найрозвиненіших країнах на перетині ХХІ століття

Людство переживає сьогодні тривалий та складний процес переходу від багатовікової індустріальної фази до науково-технічної. Вносяться кардинальні зміни у сферу виробництва (використання нових видів енергії, невідомих раніше матеріалів та способів їх обробки, автоматизація та роботизація, комп'ютеризація виробничих процесів), корінним чином змінюється побут людей, їх соціальне та духовне життя.

Ці перетворення особливо помітні у високорозвинених країнах світу, що є лідерами у темпах НТП. Саме в цих країнах найбільш помітними є і зміни в структурі робочої сили. Провідне місце в сфері праці займає діяльність, що вимагає від людей підготовки в обсязі вищому від середньої школи.

Низка міжнародних досліджень показала, що фінська освіта є однією із найбільш ефективних у світі. Система освіти Фінляндії займає перше місце за показником рівня знань, кількістю дітей, які люблять читати, друге місце – у сфері природничих наук, п'яте – в галузі математики. Що ж робить фінську освіту такою особливою та вдалою?

- сидіти за шкільною партою не обов'язково;
- немає форми, діти можуть приходити навіть у піжамах;
- вчителі не практикують викликання учнів «до дошки»;
- діти практично не отримують домашніх завдань.

Важливе місце посідає **контроль шкільного режиму**. Усі уроки, які учень пропустив, він все одно має «відсидіти». Якщо в учня з'являються «вікно» між уроками, його можуть відправити на заняття до іншого класу.

Фіни вважають, що **основна роль школи – навчити дитину самостійності**. Замість того, щоб змушувати «зубрити» формули, вчителі показують, як ефективно використовувати довідники, калькулятори, Інтернет тощо для вирішення їхніх проблем. Вчителі не розкривають під час уроків нових тем – усе є в підручнику, де учні повинні знайти та виокремити інформацію самостійно. Також вчителі не втручаються в особисті конфлікти між школярами, даючи їм самим розібратися.

Важливою складовою фінської освіти є добровільність. Вчиться той, хто хоче вчитися. Якщо дитина не зацікавлена в освіті або немає до цього здібностей, її навчання закінчується після 9 класу.

Приблизно 7 тисяч років тому пізній палеоліт змінився новим історичним періодом неолітом. Вищий рівень мови і мовлення населення розширив можливості розвитку культури, мистецтва, первісної науки у формі спостережень і досвіду, що передавалися новим поколінням через легенди, навчання і виховання підростаючого покоління, в роки неоліту були закладені й сформовані основні ознаки праукраїнської цивілізації.

Племена, що населяли територію сучасної Правобережної України наприкінці IV тис. до н. е., проіснували до II тис. до н. е. й увійшли до історії під назвою народу **трипільської культури** (від назви села Трипілля Київської області).

Трипільська культура

Неолітичні пам'ятки культури свідчать, що населення степової смуги України в V—IV тис. до н. е. мало агрономічний і астрономічний календарі (систематичні, письмово оформлені спостереження), високий рівень культури, вірування, моралі, користувалося сформованою в ті роки праукраїнською давньою мовою.

Населення трипільської культури розпочинало виховання своїх дітей розповідями про рід, пращурів, легендами про перших людей, світобудову, своїх богів і небожителів, закладаючи основи світогляду і моралі. Для неоліту були характерні матріархальні суспільні відносини, що визначально впливало на побудову, зміст і методи виховання дітей. Матріархат визначив жінці-матері й роль учительки-наставниці своїх дітей, передусім дівчаток, яких навчали гаптуванню, вишиванню, ткацтву, ліпленню з глини (посуду, іграшок, культових фігурок). Учені допускають, що навчання дітей трипільців багатьом видам діяльності та професійним навичкам і умінням відбувалося у спеціальних навчальних закладах.

Навчання і виховання у Київській Русі

Княжа доба розпочалась задовго до прийняття християнства в Київській Русі (за М.С. Грушевським, у VII—VIII ст.). Процес об'єднання праукраїнських (українослов'янських) племен завершився у IX ст. створенням могутньої держави Київської Русі (за іншою термінологією України-Русі). До 988 р. ці школи були носіями хліборобської культури, народних вірувань, традицій, звичаїв, обрядів.

Крім здобуття формальних знань, діти знайомились із суспільними і природними явищами, побутом людей через засоби фольклору: казки, билини, приказки і прислів'я, пісні тощо.

Історичний розвиток вимагав переходу від язичництва до однієї із світових релігій. Приблизно у X—XII ст. з'являється термін «школа». Християнізація висунула потребу у відкритті шкіл, в яких готували перекладачів й переписувачів церковної літератури, здобували освіту вітчизняне духовенство, майстри будівельної справи для зведення храмів, спеціалісти з малярства, оздоблення церковних будівель тощо.

Першою згадкою про школи у Києві є повідомлення літопису від 988 р. про те, що київський князь Володимир Великий «почав брати у знатних людей дітей і віддавати на вчення книжне». Школа «була державним навчальним закладом підвищеного типу й утримувалася за рахунок князівської казни.

Князь **Ярослав Мудрий**, син Володимира, заклав Софійський собор у Києві, благословив літописання, відкрив перші в Україні бібліотеки рукописних книг і стародавніх актів, збільшив кількість шкіл. І хоча в школах домінували схоластика, примітивні методики, вишкіл (усі явища, характерні для європейської освіти того часу), у Київській Русі було досягнуто високої грамотності населення, відбувалося формування науки, у тому числі й педагогіки.

Монастирські школи відкривали при монастирях. В них навчалися ченці, майбутні священнослужителі.

Тривіум (тришляховий) і квадривіум (чотиришляховий) цикли середньовічної школи передбачали вивчення в першому випадку — граматики, риторики і діалектики; у другому — арифметики, геометрії, астрономії й музики. Ці цикли становили «Сім вільних мистецтв» — класичний середньовічний підхід до середньої освіти, що мав безпосередній зв'язок з надбанням античної школи та освіти. Монастирські школи України-Русі значно випередили школи європейських країн, побудувавши навчання і виховання своїх учнів у раціонально-практичному плані.

Школи грамоти відкривалися при церквах і утримувалися світськими людьми. У них навчали дітей бояр, купців, лихварів, заможних ремісників читати, писати, лічити.

Церковні школи давали початкову освіту та релігійне виховання. Зміст освіти зводився до навчання дітей читання, письма, церковного співу, християнської моралі, віровчення.

Всесвітньо відомим було відкрите при Андріївському монастирі (1086) онукою Ярослава Мудрого **Анною Всеволодівною** перше в Європі **жіноче училище** для виховання жінок із шляхетних родів, що свідчило про прогресивну педагогічну думку щодо рівноправності громадян обох статей.

Перу Київського митрополита **Іларіона (1037—1050)**, належить відома пам'ятка педагогічної літератури «Слово про Закон і благодать» складена у характерному стилі проповідницької церковної традиції.

Головною метою виховання вважав підготовку молоді до служіння й захисту рідній землі.

Вершиною педагогічної думки XII ст. було «Повчання» київського князя **Володимира Всеволодовича Мономаха (1053—1125)**. «Повчання» містить дві частини — дидактичну та автобіографічну. В дидактичній частині автор навчає своїх дітей правил високої особистої й суспільної моралі; з одного боку, вимагає виконання суто християнських обов'язків, з іншого — дає ідеальний образ князя-правителя. Його ідеї знайшли свій подальший розвиток у педагогічній думці українського та інших слов'янських народів.

Доба українського Відродження.

В Україні процес співіснування католицької та православної освіти був бурхливим та сповненим протиріч, але неможливо заперечувати його кінцевий результат: високий ступінь розвитку української педагогіки, розмаїття типів шкіл у XVI—XVIII ст. Цей період називають добою українського Відродження.

На території України з 1501 р. «хлопським» сином дозволялося вчитися різного ремесла. Якщо ж сім'я, наприклад, мала трьох синів, то пан міг дозволити піти в науку одному, не старшому 12 років.

Вихідці з українських земель не обмежувались елементарною освітою, вони могли вільно виїздити для навчання за кордон.

Політична, національна, релігійна ситуація в Україні у XVI—XVII ст. зумовила існування двох напрямів освіти:

— **православного** (братські школи; школи, засновані сільськими общинами, де вчителювали дяки; школи при православних церквах і монастирях; січові й козацькі школи);

— **католицького** (школи католицьких орденів — єзуїти, василіани, домініканці, піари).

Унікальним явищем в історії вітчизняної освіти була діяльність братських шкіл (80-ті роки XVI ст.), які організовували і утримували церковні братства. Найвідоміші – Львівська, Київська та Луцька школи.

Їм були притаманні такі ознаки:

1) демократичність. У школі мали право навчатися діти різних верств населення, статут школи зобов'язував учителя ставитись до всіх учнів однаково. Для сиріт та дітей з інших міст братства відкривали гуртожитки (бурси);

2) введення елементів класно-урочної системи навчання. В елементарних братських школах учнів поділяли на три групи залежно від набутих знань, умінь, навичок, а з XVII ст. у братських школах підвищеного типу встановилася класна система занять. Навчальний рік розпочинався з 1 вересня, було введено канікули, екзамени тощо;

3) налагоджений тісний зв'язок з батьками чи родичами учнів.

Між батьками і школою укладалася письмова угода, де обумовлювались обов'язки сторін з виховання і навчання дітей;

4) чітка організація навчання: заборонялись пропуски занять, запізнення, існувала налагоджена система чергових;

5) ґрунтовність освіти, яка не поступалася західноєвропейській. Високий рівень освіти забезпечували вчителі, які згодом стали відомими не лише в Україні, а й за її межами.

Львівська школа

Борецький Іва́н Матві́йович (1560 - 1631) — український церковний, політичний і освітній діяч, Митрополит Київський, Галицький і всієї Руси , педагог, перший ректор Київської братської школи, полеміст, святий, письменник. Борецький виявляв турботу про школу та її учнів: постачав все необхідне для навчання (забезпечував учнів за власний кошт підручниками, почав укладати бібліотеку), утримував на свій кошт бідних та сиріт. Кияни шанували ректора й називали його «другим Іваном Милостивим».

Його учень, **Петро Симеонович Могила (1574 – 1646)** - Митрополит Київський, Галицький і всієї Русі, належить до тих людей, чиї імена символізують відродження нації.

Перше й найголовніше, що було здійснене митрополитом, – забезпечено такий рівень освіти тогочасних священиків, що відповідав європейському. Це дозволило уже в короткий час на теологічному рівні протистояти натиску католиків та уніатів, підносило авторитет Церкви в народі, виводило її з стану провінційності. Восени 1631 р. на території Києво-Печерської лаври заснував Лаврську школу – першу школу за європейським зразком, яка давала повнішу освіту, ніж братські школи.

Проте, хоча братські школи давали підвищену освіту, вони були середніми навчальними закладами.

Першими національними закладами вищого типу стали Острозька школа-академія і Києво-Могилянська академія.

Острозька слов'яно-греко-латинська академія

(«тримовний ліцей») була відкрита 1576 р. князем **Костянтином Острозьким (1527—1608)** і вирізнялася високим рівнем викладання. В ній вивчали слов'янську, грецьку й латинську мови й так звані «вільні науки» (граматику, арифметику, риторику, логіку та ін.), музику та хоровий спів. Острозькі видання — «Буквар» (1587), «Новий Завіт з Псалтирем», «Острозька Біблія» (1581) вперше були видрукувані церковнослов'янською мовою.

Князь Костянтин Острозький

Острозька слов'яно-греко-латинська академія

Внаслідок злиття Київської Братської та Лаврської шкіл в 1632 році була створена
Києво-Могилянська академія.

Курс навчання в академії тривав 12 років і поділявся на 8 класів: фару (підготовчий клас), інфиму (молодший клас), граматику, синтаксиму і вищі — поетику, риторику, філософію й богослов'я. Студенти набували філологічної підготовки, обов'язковим було знання мов:

слов'янської, української літературної, церковнослов'янської, грецької, латинської, польської, оволодівали поетичним і риторичним мистецтвами, вивчали класичну грецьку та римську й частково середньовічну літератури, історію, географію, філософію й богослов'я, з часом було введено курс російської, французької, німецької та старо-єврейської мов, чисту й мішану математику (тригонометрію, фізику, астрономію, архітектуру). Основними формами навчання були лекції (ранкові та післяобідні, у старших класах використовували диспути і колоквіуми).

Козацька педагогіка

Кращі особливості народної педагогіки було втілено у козацькій педагогіці, яка формувала у підростаючих поколінь синівську вірність рідній землі, духовність, героїко-патріотичні традиції козацької державності, пріоритет високих лицарських якостей, пошани до старших.

Головним її завданням була підготовка фізично загартованих, мужніх воїнів, захисників рідного краю від чужоземного поневолення. Вільна, незламна людина була ідеалом козацької педагогіки.

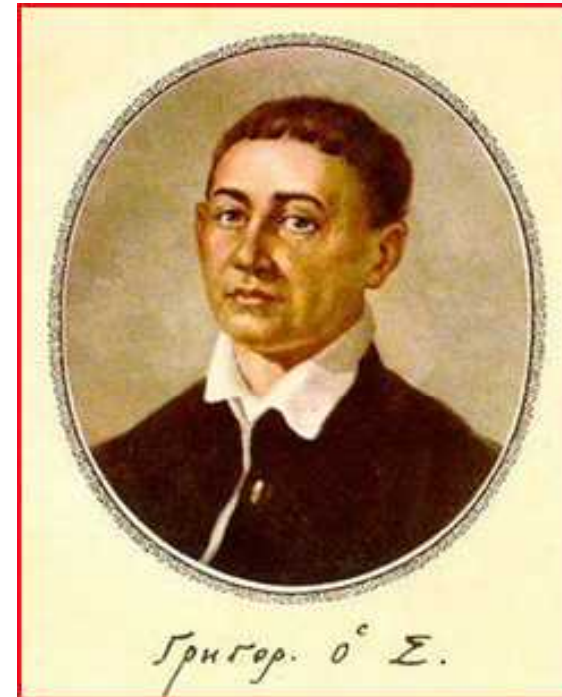
Одним з різновидів **полкових шкіл** були навчальні заклади (приблизно 60 шкіл), що діяли на території Запорозької Січі (1553 — 1775). Тут козацькі діти навчалися грамоти, лічби, закону Божого, музики і співу. Крім того, на Січі існували три спеціальні школи — полкової музики, музики і церковного співу та школа підготовки юнаків для військової служби. Школою підвищеного типу була Головна січова школа.

Характерною рисою української педагогіки цього часу є її розвиток на власній, національній основі з урахуванням кращих досягнень західної педагогічної думки.

Григорій Сковорода (1722-1794) – виразник ідей гуманізму і просвітництва, видатний діяч, який збагатив духовну культуру України, вітчизняну педагогіку і шкільництво.

Він перший проголосив ідею природного виховання. Наріжним для вітчизняної педагогіки Г. С Сковорода вважав принцип народності виховання, основою якого є служіння простому трудовому народові.

Світову славу мав видатний вітчизняний педагог **Костянтин Ушинський (1824-1871)**, який зробив великий внесок у наукову педагогіку увійшовши в історію педагогіки і як «учитель учителів». Йому належав відомий проект підготовки вчителів для початкових шкіл; він виступав за відкриття педагогічних факультетів в університетах, створив методичні керівництва для вчителів, став основоположником, творцем глибокої, стрункої педагогічної системи.

У ХІХ столітті завершується формування класичної педагогіки нової доби. У центрі її зору виявилися невичерпні можливості та зберегти індивідуальність людини. Була усвідомлено самоцінність, неповторність людської особистості. У педагогіці Заходу відбувалося прирощення знань, запозичених із філософії та інших наук про людину та її вихованні. Особливо уважно вивчалися мети, утримання і засоби навчання і традиції виховання, методологія педагогічної науки. Намітився поворот до психологічному обґрунтуванню навчально-виховного процесу, зароджувалися сучасні теорії соціального виховання, проте на побутовому рівні навчання дітей ґрунтувалося ще на церковних засадах.

Взаємозв'язок виховання і вивчення особистості дитини, колективу обґрунтував **Антон Семенович Макаренко (1888—1939)**. Виховання в колективі він розглядав як метод, спільний для всіх і який у той же час дає можливість розвиватися кожному, підкреслював значення гри як методу навчання і виховання: "Потрібно йти назустріч постійному прагненню дітей до гри".

До історії вітчизняної педагогічної думки помітною сторінкою увійшла літературно-педагогічна творчість і практична діяльність видатного українського педагога

Василя Олександровича Сухомлинського (1918-1970).

Найголовнішим, найглибшим і найміцнішим надійним каменем педагогічної системи Сухомлинського, є виховання у кожного вихованця поваги до самого себе. Його творчі знахідки щодо навчання: "школа під відкритим небом", уроки мислення на природі, кімната думки, культ книги, свято казки та ін., апробовані в практичній діяльності Павлівської школи, стали надбанням учительства.

Оглядаючи історичний шлях становлення педагогіки як науки, явно проглядається те положення, що її виникнення і розвиток визначалося об'єктивними соціально-економічними потребами суспільства у підготовці підростаючих поколінь до життя, в їх певної вишколі.

Які ж проблеми досліджує педагогіка? До цих проблем відносяться наступні:

а) вивчення сутності і закономірностей розвитку і формування особистості та їх впливу на виховання;

б) визначення цілей виховання;

в) розробка змісту виховання;

г) дослідження методів виховання.

Нова українська школа

формула нової школи складається з 8 компонентів

/01 Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.

/02 Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно.

/03 Наскрізний процес виховання, який формує цінності.

/04 Децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію.

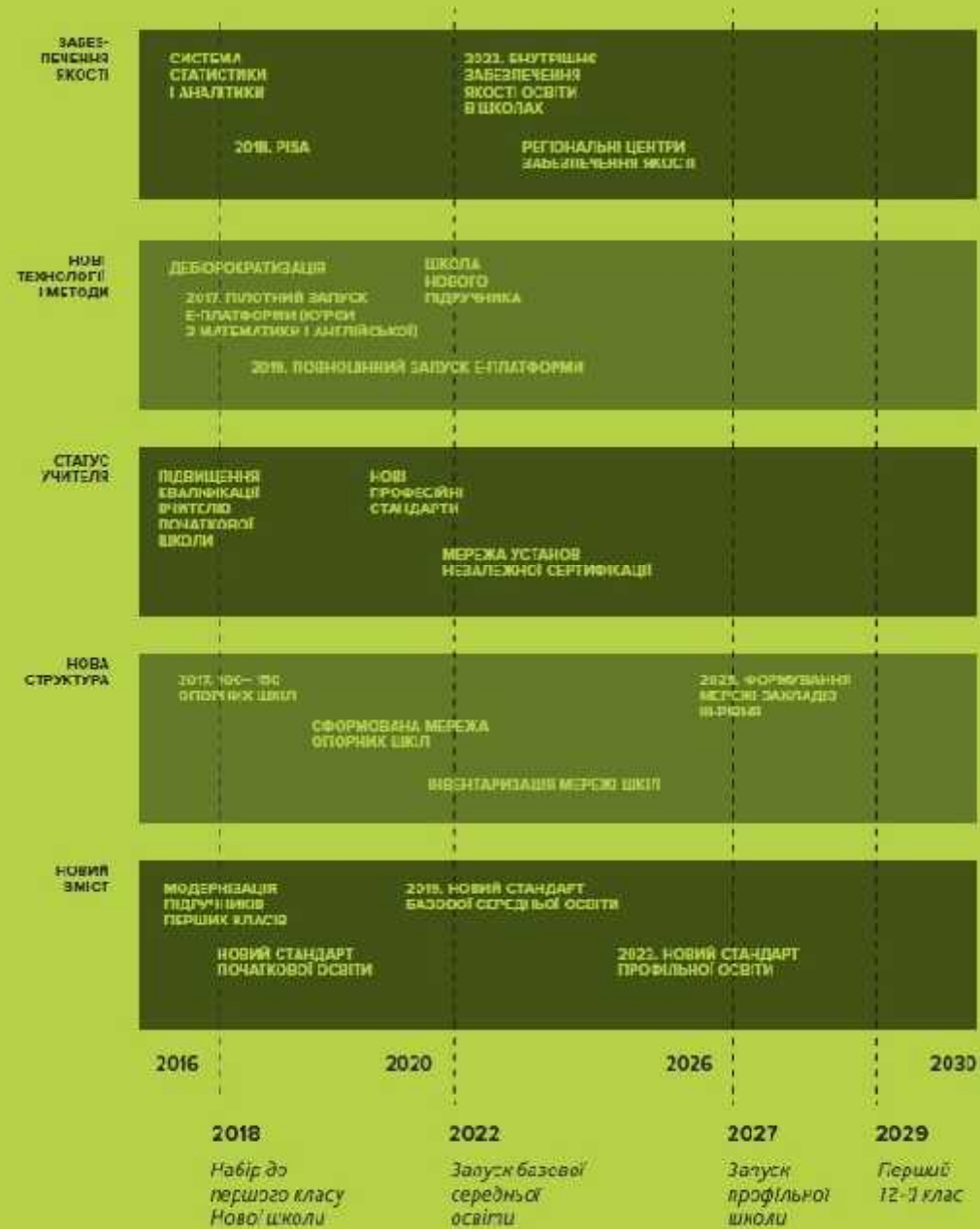
/05 Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

/06 Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.

/07 Нова структура школи, яка дозволяє добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя.

/08 Справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти.

ГРАФІК УПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ

КОМПЕТЕНЦІЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ

КОМПЕТЕНЦІЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ

КОМПЕТЕНЦІЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

СТРУКТУРА НОВОЇ ШКОЛИ

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21
| |

АКАДЕМІЧНИЙ
ЛІЦЕЙ

ПРОФЕСІЙНИЙ
ЛІЦЕЙ

ПРОФЕСІЙНИЙ
КОЛЕДЖ, ТЕХНІКУМ

НЕК «ДОШКІЛЬНИЙ ЗАКЛАД ОСВІТИ –
ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

НЕК «ПОЧАТКОВА ШКОЛА – ГІМНАЗІЯ»

НЕК «ГІМНАЗІЯ – ЛІЦЕЙ»

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21
| |

ВИПУСКНИК ШКОЛИ І КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

МАТЕМАТИЧНА
ГРАМОТНІСТЬ

КУЛЬТУРА

ЕКОЛОГІЯ
І ЗДОРОВ'Я

УМІННЯ ВЧИТИСЯ
ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

ІНОЗЕМНІ МОВИ

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ
І ТЕХНОЛОГІЇ

ЦИФРОВА
ГРАМОТНІСТЬ

ПІДПРИЄМЛИВІСТЬ

РІДНА ТА
ДЕРЖАВНА МОВИ

СОЦІАЛЬНІСТЬ

ОСОБИСТІСТЬ
ІННОВАТОР
ПАТРІОТ

Література.

1. Н.П. Волкова. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-е, доп. – К. : Академвидав, 2007
2. Левківський М.В. Історія педагогіки: Навч.метод. посібник. Вид. 3е, доп. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008.
3. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002.

Інтернетвидання:

<http://medbib.in.ua/vozniknovenie-razvitie-pedagogiki.html>

http://pidruchniki.com/15010922/pedagogika/pedagogichni_poglyadi_makarenka

http://lubbook.org/book_228_glava_42_5_Pedagogichna_..%20.html

<http://bukvar.su/pedagogika/104237-Pedagogi-proshlogo-YAnush-Korchak.html>

<http://starylev.com.ua/club/article/7-pryncypiv-finskoyi-osvity>

<http://bukvar.su/pedagogika/79112-SHkola-i-pedagogika-v-stranah-Zapadnoiy-Evropy-i-v-SSHA-v-XIX-v.html>

http://www.pedrada.com.ua/files/news/Koncepcija_Nova_shkola_Project.pdf